

שוכה אשר ליהודה היא ח'רבת קאייפה

תקציר

הזיהוי של אתרים מקראיים בארץ, הנשען על יסוד פרמטרים שונים (ממצאים ארכאולוגיים או שמות, שנשמרו ביישובים ערבים) – לא פעם "יזז", על-פי המוצע, לכיוונים שונים. כך, למשל, שני האתרים הפלשתיים – בשפלת יהודה – גת ועקרון, או מיקומה של רמה, מקום קבורת רחל, וכן – מקום מושבו של הנביא שמואל ברמה. במאמר זה מוצע, כי שוכה אשר ליהודה, מצוייה בח'רבת קאייפה – האתר, הצופה אל עבר האתר תל-עזקה, כשבינותם משתרע עמק-האלה, שדה-הקרב שבין דוד ובין גלית.

מילות מפתח: שוכה; גת; שערים; עזקה; עמק-האלה; פלשתיים; דוד; אלחנן בן יערי; שאול; זיהוי אתרים מקראיים.

התיאור המקראי

שכה אשר ליהודה נזכרת בפתח תיאור ראשיתו של הקרב בין מחנה פלשתיים ובין מחנה איש ישראל, הערוכים זה מול זה בעמק-האלה (שמי"א י"ז, א-ב):

וַיֵּאָסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחְנֵיהֶם לַמַּלְחָמָה, וַיֵּאָסְפוּ שָׁכָה אֲשֶׁר לַיהוּדָה,¹
וַיַּחֲנוּ בֵּין שׁוֹכָה וּבֵין עֶזְקָה² – בַּאֲפֶס דְּמִים.³
וּשְׂאוּל וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל [כְּבָר]⁴ נֹאסְפוּ, וַיַּחֲנוּ בְּעַמְקֵי הָאֵלֶּה,
וַיַּעֲרֹכוּ מַלְחָמָה לְקִרְאֵת פְּלִשְׁתִּים.

על-פי קריאתנו: שעה שַׁיֵּאָסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחְנֵיהֶם לַמַּלְחָמָה – הופתעו לגלות, כי ושאוּל ואיש ישראל [כבר] נאספו ויחנו בעמק-האלה, [כשהם] ויערכו מלחמה לקראת פלשתיים.

1. D.L. Adams, 'Between socoh and Azekah: the Role of the Elah Valley in Biblical History and the Identification of Khirbet Qeiyafa', Y. Garfinkel and S. Ganor (eds.), *Khivbet Qeiyafa*, 1: Excavation Report 2007-2008, Jerusalem 2009, pp. 47-66.
על איתור מקומה של שוכה אשר ליהודה – ראו נספח א' ומפה מספר 1.
2. על איתור מקומה של עזקה – ראו נספח ב'.
3. על זיהוי הביטוי אפס דמים, כשם של מקום – ראו נספח ג'.
4. קריאתנו: "כבר קודם נאספו" – מוצעת על-פי העיקרון של "עבר מוקדם" – כדברי רש"י על הכתוב (בראשית ד', א):
והאדם ידע – כבר קודם העניין של מעלה.

המיקום המדויק של העימות ושל תוצאותיו – מתואר במאמר המוסגר: **ויחנו** [שני המחנות] **בין שוכה** [ישראל] **ובין עזקה** [פלשתים] **באפס דמים** – בלא שיצאו לקרב.⁵
מכאן, שיש להשלים ולקרוא בפתח הדברים (פסוק א):

וַיֵּאָסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחְנֵיהֶם לַמַּלְחָמָה [בעזקה]; וַיֵּאָסְפוּ [ישראל ב] שֹׁכְהָ אֲשֶׁר לַיהוּדָה.⁶ וַיְחַנּוּ [פלשתים וישראל] בֵּין שׁוֹכְהָ וּבֵין עֲזָקָה – בַּאֲפָס דָּמִים.

רוצה לומר: **שוכה** ניצבת **אל ההר מזה** – ממזרח לעמק-האלה, ואילו **עזקה** – כנגדה במערב – **אל ההר מזה**; והגיא, הוא עמק-האלה, **ביניהם** – כמבואר בהמשך (פסוק ג).⁷
ואכן בעקבות מצב סטטי זה – באה היוזמה הפלשתית (פסוקים ג-ט):

וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל הַהָר מִזֶּה [עזקה], וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל הַהָר מִזֶּה [שוכה] – וְהַגֵּיא בֵּינֵיהֶם – וַיֵּצֵא אִישׁ-הַבְּנִים מִמַּחְנוֹת [ממערכות] פְּלִשְׁתִּים, גְּלִית שְׁמוֹ מִגַּת – – – וַיַּעֲמֵד וַיִּקְרָא אֶל מַעֲרַכַת יִשְׂרָאֵל – – – בְּרוּ לָכֶם אִישׁ, וַיֹּרֵד אֵלַי – – –.

העיון האסטרטגי והטקטי

הצעתנו להציב את **שוכה אשר ליהודה** על ההר שממול לעזקה שעל ההר ממערב – מצפון לעמק-האלה – אולי עשויה לפתור מחלוקת מתעצמת בין חופרים וחוקרים ארכאולוגים באשר לזיהוי האתר, שנתגלה לאחרונה, בח'רבת קאייפה – הניצבת אל מול תל עזקה.⁸ הממצאים, ההולכים ומצטברים מעונה לעונה – מאששים את ההנחה, כי האתר פעל לערך בסביבות שנת 1000 לפני הספירה.⁹ זו התקופה, אשר בה התחולל המאבק בין הפלשתים ובין ישראל.¹⁰ קרב זה בעמק-האלה היה חוליה חשובה במאמץ הישראלי להשתחרר מהניסיון של סרני-פלשתים לשלוט בגב-ההר (ביהודה ובאפרים) – כדי להבטיח את שליטתם ב"דרך-הים", המובילה ממצרים אל פניקיה ומסופוטמיה.

ניתוח האסטרטגיה והטקטיקה של הצבא הפלשתי – ולעומתו, המענה שנתן שאול לאתגר זה – מבארים את פרטי האירועים בשדה-המערכה, בין שוכה ובין עזקה.
מתוך ההכרה בעוצמתו המוגבלת של צבאם – כולל רכב-המלחמה שעמד לרשותם – לא נתכוונו

5. כך נראה לנו להבין את פשוטו של מקרא – כמטפורה. השוו משלי כ"ו, כ: **באפס עצים** – **תכבה אש**; איוב ז', ו: **ויכלו באפס תקוה**. אין אנו רואים בכתוב שם של מקום. ראו נספח ג'.

6. באופן שבו אנו משלימים את הכתוב: **וַיֵּאָסְפוּ [ישראל ב] שֹׁכְהָ אֲשֶׁר לַיהוּדָה – הַבִּיטוּי הַחוּזר וַיֵּאָסְפוּ** מקבל משמעות כמובא בסיכום: **ויחנו** (פלשתים וישראל) **בין שוכה ובין עזקה – באפס דמים.**

7. ראו ביאור מצב דברים זה במובא באמצע נספח ב'. ומסקנתו: יש לשער אפוא, שאם נערכו הפלשתים ברכס הדרומי, הרי שצבא ישראל נערך ברכס הצפוני, והגיא, נחל האלה, הפריד בין שני המחנות. רוצה לומר, גלית ניצב בעמק-האלה, בנקודה הצופה אל רמת-ההר – מערבה – אל עבר עזקה, ומזרחה – אל עבר שוכה. ראו מפה מספר 1.

8. ראו י' גרפינקל, ס' גנור ומ' היזל, **עקבות דוד המלך בעמק האלה: תגליות מפתיעות בארכאולוגיה המקראית**, תל-אביב תשע"ב; י' גרפינקל, 'התפתחות המערך היישובי בממלכת יהודה מראשיתה ועד חורבן הבית הראשון', **קתדרה**, 143 (תשע"ב), עמ' 44-8.

9. על בסיס שני השערים שנחפרו במקום זיהו את ח'רבת קאייפה עם העיר **שַׁעְרִים**, הנזכרת בסופה של המערכה (י"ז, נא-נג): **וַיִּקְמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וַיִּרְעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת פְּלִשְׁתִּים עַד בּוֹאֵד גֵּיא [גת]. וְעַד שַׁעְרֵי עַקְרוֹן. וַיִּפְּלוּ חַלְלֵי פְּלִשְׁתִּים כְּדָרֵךְ שַׁעְרִים, וְעַד גַּת וְעַד עַקְרוֹן.** ראו Y. Levine, 'The identification of Khirbet Qeiyafa: A new suggestion', **Bulletin of the American Schools of Oriental Research**, 367 (2012), pp. 73-86.

9. ראו נספח ד'.

10. ראו ב' מזר, 'עלייתם של הפלשתים', י' ליוור (עורך), **היסטוריה צבאית של ארץ ישראל בימי המקרא**, תל-אביב תשל"ח, עמ' 131-124; ז' קלאי, 'מלחמותיו של שאול', י' ליוור (שם), עמ' 145-132; ח' הרצוג ומ' גיחון, **מלחמות התנ"ך**, ירושלים תשמ"א, עמ' 91-69; ראו מ' הראל, **מסעות ומערכות בימי קדם**, תל-אביב תשמ"ד.

סרני-פלשתים לכבוש את נחלת-יהודה או את נחלת אפרים – כיבוש בשליטה מלאה; כל שעשו: באמצעות צבאם המאומן והמיומן – הטילו את מוראם על האיכרים הישראלים – בשילוח יחידות-פשיטה (המשחית);¹¹ על תנועתם השגיוח באמצעות חיל-מצב (הנציבים),¹² שישב דרך קבע בנקודות-מפתח על אם דרכי האורך ודרכי הרוחב של הארץ. מסע השוד והביזה השנתי התנהל – עם בוא האביב (לעת צאת המלכים)¹³ – באחד מן הנחלים, המובילים אל גב-ההר.¹⁴ זאת על-פי מה שנקבע "אד-הוק", במועצת סרני הפלשתים. בדרך זו, חשבו, לא יוכלו הצופים הישראלים, המוצבים בפתחי-הנחלים, להודיע מראש על מקום ריכוז כוח האויב הפלשתי. כך (שמ"א ד', א):

ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה – ויחנו על אבן העזר [בעוד ש]ופלשתים חנו באפק – כדי לעלות במפתיע בנחל ולבזוז את המרכז בשילה.¹⁵

גם בקרב האחרון בימי שאול (שם, כ"ט, א):

ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה (ולחפתעתם) – וישראל חניס בעין אשר ביזרעאל.¹⁶

אך מתברר, כי במפקד באפק (שם, שם, ב):

וסרני-פלשתים עברים למאות ולאלפים – ודוד ואנשיו עברים, באחרונה, עם אכיש – ויאמרו סרני-פלשתים: מה העברים האלה?

שרי פלשתים מונעים מדוד מלהצטרף למערכות הפלשתים – באחרונה (מאחור דווקא) – כתכניתו שסוכלה;¹⁷ אך דוד, כמסתבר, הצליח כבר לידע את שאול על מקום הפריצה הפלשתית (הפעם) – מן הצפון, מעמק יזרעאל, במעלה הגלבוע – אל גב-ההר – בהפתעה גמורה.

הקרב בעמק-האלה

בקרב בעמק-האלה, נושא דיוננו, יידעו הצופים הישראלים את שאול על ריכוז הכוח הפלשתי בעזקה שממערב, הצופה על הדרך המובילה, בעמק-האלה, אל מרכז הרי יהודה.¹⁸ המרכז הלוגיסטי של הכוח הפלשתי היה, כמסתבר, בגת הפלשתית.¹⁹ אך, כדי למנוע את מסע השוד והביזה השנתי של הפלשתים – במעלה עמק-האלה – מקדים שאול ועורך את צבאו בשוכה,²⁰ הנקודה הצופה אל עבר עזקה – מערבה – בח'רבת קאיפה, על-פי הצעתנו.

11. ראו שמ"א י"ג, טז-כג: ושואל ויונתן בנו והעם [= "עם-המלחמה" – הכה הלוחם] הנמצא עמם יושבים בגבע בנימין – ופלשתים חנו במכמש. ויצא המשחית ממחנה פלשתים שלשה ראשים: הראש האחד יפנה אל דרך עפרה אל ארץ שועל, והראש [ה]אחד יפנה דרך בית חרון, והראש [ה]אחד יפנה דרך הגבול, הנשקף על גי הצבעים – המדברה – – ויצא מעב פלשתים אל מעבר מכמש.
12. ראו שמ"א י"ג, ג-ד (בראשית הפרק): ויך יונתן את נציב פלשתים, אשר בגבע – – וכל ישראל שמעו לאמר: הכה שאול את נציב פלשתים, וגם נבאש ישראל בפלשתים, וינצקו העם אחרי שאול הגלגל.
13. ראו שמ"ב י"א, א: ויהי לתשובת השנה – לעת צאת המלואים – וישלח דוד את יואב ואת עבדיו עמו ואת כל ישראל וישקתו את בני עמון ויצרו על רבה.
14. ראו מפה מספר 2.
15. ראו מזר (לעיל הערה 10), עמ' 76; הראל (לעיל הערה 10), עמ' 46.
16. ראו הראל (שם), עמ' 87; הרצוג וגיחון (לעיל הערה 10), עמ' 72-74.
17. ראו נספח ה'.
18. ראו הראל (לעיל הערה 10), עמ' 82-85; מפה מספר 1.
19. ראו נספח ו' ומפה מספר 1.
20. ראו נספח א' ומפה מספר 1.

אל עמדת תצפית זו מזעיק שאול את צבא-הקבע שלו – במסע מהיר – מגבעת-שאול עד בית-שמש; ומשם דרומה – עד הדרך המובילה מצפון אל שוכה.²¹

ההפתעה הישראלית הביאה לשינוי בתכנית הפריצה הפלשתית: סרני-פלשתים החליטו להימנע, הפעם, מקרב "פנים אל פנים" עם צבא, הערוך לעצור גם את רכב-המלחמה הפלשתי. ביסוד תכניתם – להכריע את הקרב על דרך "קרב-ביניים" – עמדה הטקטיקה של "מלחמת-התשה": הפלשתים סמכו על האספקה היום-יומית, המובאת מן המרכז הלוגיסטי הסמוך – בגת,²² ואילו הצבא הישראלי, הסתמך רק על האספקה האישית, שהביאו עמם **גיבורי-החיל**; ולפיכך, משארכו הימים (**ארבעים יום**),²³ נאלצו הלוחמים להסתמך על אספקה 'התנדבותית' מן הסביבה הסמוכה – כמעשהו של דוד בן-ישי בית-הלחמי.²⁴

שְׁעָרִים

"קרב-הביניים", שהוצע – הוכרע על-ידי הנער הרועה, המיומן באבן-הקלע, אשר הכריעה את הענק הפלשתי בפגיעה ישירה במצחו.²⁵ בכך באה אל קצה המערכה בעמק-האלה – כדברי הכתוב (י"ז, נא-נג):

--- ויראו [אולי גם במשמעות: וייראו מהשורש יר"א – במובן פחד, יראה] הפלשתים, כי מת גבורם, וינסו. ויקמו אנשי ישראל ויהודה ויעו וירדפו את הפלשתים עד בואך גיא [גת – בנוסח תרגום השבעים], ועד שערי עקרון. ויפלו חללי פלשתים בדרך שְׁעָרִים, ועד גת ועד עקרון. וישבו בני ישראל מדלק אחרי פלשתים ויששו את מחניהם.

רוצה לומר, לאחר המפלה במערכה נסוג הצבא הפלשתי בשניים או בשלושה כיוונים:²⁶ מערבה – אל גת; צפונית-מערבית אל עבר עקרון; ואפשר גם צפונית-מזרחית **בדרך שְׁעָרִים** – העיר הנזכרת (ביהושע ט"ו, לה-לו) בסמיכות: **שוכה ועזקה ושערים**.²⁷

שְׁעָרִים, על-פי תיאור דברים זה, אינה יכולה להיות ח'רבת קאיפה – כפי שהציעו מתעדי האתר.²⁸

סיכום

עיון משלים בטקסט המקראי, המתאר את מערך הכוחות בקרב אשר התנהל בעמק-האלה –

21. ראו מפה מספר 1.

22. ראו נספח ר' ומפה מספר 1.

23. ראו שמ"א י"ז, טז: ויגש [גלית] הפלשתי – השכם והערב – ויתיצב ארבעים יום.

24. ראו נספח ז'.

25. פגיעה, שגרמה לאיבוד שוויון משקלו – ולהתמוטטותו – בהיות (שם י"ז, ד-ז): **גבהו שש אמות וזרת. וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש – – ומצחת נחשת על רגליו, וכידון [חרב] נחשת בין כתפיו ועץ נקרי. [וחץ – כתיב] חניתו כמנור ארְגָּמִים ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל.**

ראו י' קיל (מפרש), **ספר שמואל א'** (דעת מקרא), ירושלים תשמ"א, עמ' קפב-קפג, הערה 56.

26. ראו מפה מספר 1.

27. ראו קיל (לעיל הערה 25), עמ' 234: **שערים** (יהושע ט"ו, לה-לו) – אולי ח'רבת סעירה, כארבעה ק"מ דרומית-מזרחית לבית שמש ומצפון לשדה-הקרב (למעלה, פסוק א').

28. ראו הערה 8 לעיל; י' זיו, ח'רבת קיאפה איננה "שערים"!, **קדמוניות**, מד, 142 (תשע"ב), עמ' 109-110.

כשהוא מלווה בהצגת האסטרטגיה והטקטיקה, שהועלו במסגרת קרב זה – מוביל למסקנה, כי ההיערכות המוקדמת של שאול – אל מול מערך-הכוחות הפלשתי בעזקה – אכן הייתה בשוכה היא ח'רבת קאיפה. בימי דוד היתה שוכה, על-פי הממצאים הארכאולוגיים שנתגלו באתר, לעיר מבצר אל מול ארץ פלשתים.²⁹

נספח א': על מקומה של שוכה אשר ליהודה

הציון שוכה, אשר ליהודה, דווקא – בא להבדיל נקודת-יישוב זו מעוד כמה מקומות בארץ-ישראל, הנושאים שם זה.³⁰ אחת הערים שהיו למטה יהודה בשפלה בין עֲדָלָם לבין עזקה (יהושע ט"ו, לה). שמה של שוכה נשתמר בח' שְׁוִיכָה. החורבה היא מהתקופה הרומית-ביזנטית; את העיר הקדומה מאתרים בח' עֲבָאד – כחצי ק"מ מצפון-מערב לקודמת.³¹

ואכן חפירות בחודש יולי 2012 על-ידי פרופ' יובל גורן וד"ר ארז בן יוסף – גילו בפסגת התל שרידים דלים מתקופת-הברזל, המשוייכים לימי חזקיהו, שהוסרו ברובם בראשית התקופה הרומית, בזמן שנבנתה מצודה איתנה בראש התל.³²

הצעתנו למיקומה של שוכה אשר ליהודה ממול לעזקה בח'רבת קאיפה – מבוארת בהמשך המאמר.

נציין כבר עתה: שרידי הממצאים הארכאולוגיים בח'רבת קאיפה – כמבואר בנספח ד' – אינם מתאימים לעיר שוכה, שקיומה נמשך – באזור זה של יהודה – כבר מראשית תקופת ההתנחלות.

אך היא הנותנת: אפשר, שהמספר המאוחר על אודות הקרב בעמק-האלה – במרחב שממול לעיר עזקה – מצא לנכון להציב במבצר שהקים דוד – על מקום מחנהו של שאול (בח'רבת קאיפה – כמבואר בהמשך המאמר) – את העיר הידועה שוכה.

ובמיוחד: אם על ח'רבת קאיפה, על-פי המשוער, עמדה העיר שוכו, שרחבעם בנה, בין היתר (דה"ב י"א, ה-יב): **ויבן ערים למצור ביהודה – – – ויחזק את המצודות.**

זאת ועוד, עד היום זיהויים של אתרים מקראיים בארץ נתונים במחלוקת החוקרים. על יסוד פרמטרים שונים (שמות שנשתמרו ביישובים ערביים או ממצאים ארכאולוגיים) מיקומו של האתר ההיסטורי "זו", על-פי המוצע, לכיוונים שונים – בדומה לדיונונו במקומה של שוכה אשר ליהודה.

נדגים תופעה זו בשני אתרים פלשתיים שבשפלת-ההר:

גת, על-פי הרונימוס, מצוייה על הדרך בין בית גוברין לעזה; על כן זוהתה, תחילה, בעראק אל-מנשיה (מכאן – שם העיר קרית-גת). כיום מקובל לזהותה בתל-צפית – תל-א-צאפי.³³

29. ראו נספח ה'.

30. לפירוט המקומות ולניסיון לקבוע את מקומם – ראו פ' נאמן, 'שוכה, שוכו', **אנציקלופדיה לגיאוגרפיה מקראית**, ד, עמ' 1419-1420.

31. ראו מ' נאור, **המקרא והארץ**, חלק שני: נביאים ראשונים, תל-אביב תשי"ד, עמ' 186-187.

32. ויקיפדיה, **שוכה**, מתוך שוכה/ה, <http://he.wikipedia.org/wiki/שוכה/ה>

33. ראו להלן מפה מספר 1.

עקרונ, על-פי שם הכפר הערבי עאקיר – זוהתה תחילה מצפון-מערב לגדרה; היום, מקובל לזהותה עם התל הגדול ח'ירבת אל מִקְנַע, דרומית-מזרחית לגדרה.

תופעה דומה מוצאים אנו באשר למקום קבורת רחל אמנו – ברמה שבגבול בנימין או בבית לחם שבחבל יהודה; וכן באשר לעירו של שמואל – אם בכפר א-רם שבחבל אפרים, או בארץ צוף שבנחלת בנימין.

נספח ב': עזקה היא תל זַפְרָה³⁴

שטח הכינוס של הפלשתים היה בשוכה, היא ח'ירבת עבאד ליד נתיב הלי"ה. הם חנו ממערב לשוכה, בינה לבין עזקה, היא תל זַפְרָה, כלומר על הגבעות ממערב לשוכה. בהמשך המחנה הישראלי נערך, לפי הכתוב, בעמק-האלה. אולם הוא בוודאי לא נערך בעמק עצמו, אלא ברכס הסוגר על העמק, לפי שבהמשך נאמר:

"ופלשתים עֲמָדִים אל ההר – מזה וישראל עֲמָדִים אל ההר – מזה, והגיא – ביניהם".

יש לשער אפוא, שאם נערכו הפלשתים ברכס הדרומי, הרי שצבא ישראל נערך ברכס הצפוני, והגיא, נחל האלה, הפריד בין שני המחנות.

34. ראו מ' גרסיאל, 'בין שוכה ובין עזקה', ספר שמואל א' (עולם התנ"ך), עמ' 155.

כפי שנבאר בהמשך, צבא-ישראל אכן נערך ברכס הצפוני של נחל האלה – בח'רבת קאיפה – היא שוכה לפי הצעתנו, הניצבת מול תל עזקה, שברכס הדרומי של הנחל.

נספח ג': "באפס דמים" – שם מקום?

אפס דמים מזוהה כשם מקום על יסוד הכתוב בדהי"א י"א, יב-יד:

ואחריו אלעזר בן דודו האחוחי, הוא בשלושה הגברים, הוא היה עם דויד בפס
דמים – והפלשתים נאספו שם למלחמה. ותהי חלקת השדה מלאה שעורים,
והעם נסו מפני פלשתים. ויתיצבו בתוך החלקה – ויצילוה. ויכו את פלשתים...

אולם האירוע אינו קשור כלל למערכה בעמק-האלה: הביטוי "אפס דמים", כפי שביארנו בהמשך המאמר, בא לציין אי-יציאה לקרב.

נספח ד': האתר הארכאולוגי בח'רבת קאיפה

על יסוד בדיקת פחמן 14 לחרצני זיתים שנתגלו במקום – נקבע גיל המקום בין 980 ל-1020 לספירה. התכנון העירוני של המקום דומה לאתרים שנתגלו ביהודה: חומה כפולה, הנקראת "חומת-סוגריים". באתר נחפרו יותר משישים חדרים. בשלושה מהם נמצאו מבנים קטנים בצורה של מקדש, אך לא נמצאה שום צלמית שהיא פסל (כמצוי באתרים פלשתיים או כנעניים). לעומת זאת, כל התזונה – והמדובר בעשרות אלפי עצמות של בעלי חיים – כְּשֶׁרָה: בקר וצאן (ללא חזיר אחד). במקום נמצאה כתובת, בעברית מקראית, המתחילה במילים: **אל תעש** – –

נספח ה': הקרב במעלה הגלבו

בהתכנסות באפק (שמ"א כ"ט, א-ב) נאמר: **ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה**.

סרני-פלשתים הבינו את תכניתו של דוד להיות עֲבָרִים באחרונה עם אכיש, דהיינו במאסף של מחנות פלשתים שבהנהגת הסרנים: בהתחולל הקרב בעמק יזרעאל – אמור היה צבאו של דוד לשמש סדן לפטישו התוקף של שאול. לכן מה גדולה הייתה אכזבת שאול, כשסקר את מחנות פלשתים אשר עלו יזרעאל (כ"ט, יא) – צופה עליהם מהר-הגלבו, שמעל למחנהו בַּעֲיֵן אֲשֶׁר בַּיזְרְעֵאל (כ"ט, א) – ולא מצא, כמצופה, את מחנה דוד במאסף. שאול לא ידע על סיכול תכנית דוד על-ידי הסרנים, ולפיכך התפלא, כיצד דוד אשר, כנראה, סיפק לו מידע על מתקפת פלשתים מן הצפון – לא מילא אחר התחייבותו לפעול מן המאסף.

על דרך זו נראה לבאר את מצב-הרוח הקשה שתקף את שאול, אך המפגש עם רוח שמואל, בבית בעלת האוב, הביא להתאוששותו – בהחליטו להיערך לקראת 'קרב-בלימה'. דהיינו הניסיון לעצור את הפלשתים מלפרוץ אל גב-ההר, אצל בית-הגן.³⁵ ואכן, במחיר דמים רב, הצליח שאול לשבור את רכב המלחמה הפלשתי, ועד שזה נבנה מחדש, עברו שנים אחדות של 'שביתת-נשק'.

35. ראו מפה מספר 2.

שנתון "אע" - תשע"ה - כרך ב

נספח ו': גת פלשתים

ערים אחדות בארץ נקראו בשם גת. על גת הפלשתית, אחת מחמש ערי הברית הפלשתית, נחלקו החוקרים היכן בדיוק שכנה. לאחרונה אומץ והוכח זיהוייה בתל צפית (תל א-צפית) הדרך המובילה לעמק-האלה, כמצויין במפה מספר 1.³⁶

בפרשנות על הכתוב ה', ח-י:

ויאמר גת יִסב ארון א-להי ישראל – – – וישלחו את ארון הא-להים עקרון.³⁷

גת – עיר פלשתית זו שכנה, ככל הנראה, בתל צפית (תל א-צפית) – כארבעה ק"מ מדרום לכפר מנחם בימינו.

עקרון – עיר פלשתית, שזוהתה בתל-מקנה (ח'רבת אל-מקנע) ליד קיבוץ רבדים, קרוב מאד לגבול יהודה.

נספח ז': דוד – אלחנן בן ישי

בשמואל א' י"ז מסופר (יב-כ):

**ודוד בן איש אפרתי הזה, מבית לחם יהודה, ושמו ישי – ולו שמנה בנים – – –
וילכו שלשת בני ישי הגדלים הלכו אחרי שאול למלחמה – – – ודוד הוא הקטן –
– ודוד הלך וָשָׁב מעל שאול לרעות את צאן אביו – – – ויאמר ישי לדוד בנו: קח
נא לאחיך (את) איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה, וְהָרַץ המחנה לאחיך. ואת
עשרת חריצי החלב האלה תביא לשר האלף – – – וישכם דוד בבקר, וַיִּטֵּשׂ את
הצאן על שָׁמֶר, וישא (את איפת הקלי והלחם) וילך כאשר צוהו ישי – וַיָּבֵא
המעגלה...**

הסיפור מדגים כיצד עם המלחמה – צבא גיבורי-החיל של שאול – נאלץ להיזקק לאספקה מן השטח, לאחר שחיסל את האספקה שהביא עמו. ראו לעיל (ט"ו, ד) כיצד במלחמה עם עמלק מצטייד העם, ויפקדם בטלאים:³⁸

**וַיִּשְׁמַע (=אָסַף, הזעיק) שאול את העם ויפקדם בַּטְּלָאִים: מאתים אלף רגלי,
ועשרת אלפים את איש יהודה.**

על זיהויו של דוד הנער עם אלחנן בן יערי (קרי: ישי – הפרדת ה-**ש** לשתי אותיות **ער**), הנזכר בשמ"ב כ"א, יט: ותהי עוד המלחמה בגוג עם פלשתים, ויך אלחנן בן יַעְרִי אַרְגִּים; ובמקבילה דהו"א כ', ה: ותהי עוד מלחמה את פלשתים, ויך אלחנן בן יערי (קרי: יעור-כתיב) את לחמי, אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור ארגים – נחלקו דעות ראשונים ואחרונים.³⁹

36. ראו 'גת, גת פלשתים', אנציקלופדיה מקראית, ב, עמ' 571-572; פ' נאמן, 'גת, גת פלשתים', אנציקלופדיה לגיאוגרפיה מקראית, א, עמ' 417-420; 'גת, האנציקלופדיה של התנ"ך', א, עמ' 162-163.

37. ראו ש' בר-אפרת, שמואל א' (מקרא לישראל), תל-אביב תשנ"ו, עמ' 101.

38. קיימת כאן מחלוקת: 1. לפי ת"י, רש"י, רלב"ג, ר"ד – טלאים מהצאן כדי למנותם.

2. לפי רד"ק, אבן-כספי, סגל, עולם התנ"ך, קיל, בר-אפרת – שם מקום.

39. ראו הפירושים על-אתר: ש' אברמסקי, 'אלחנן בן יערי וגלית הפלשתית', ספר שמואל ב' (עולם התנ"ך), עמ' 168-169; מ' גרסיאל, 'הריגת לחמי, אחי גלית, בידי אלחנן בן יערי', ספר דברי הימים א' (עולם התנ"ך), עמ' 219; כמה מהפרשנים, כגון תרגום יונתן, מדרשים קדומים, רש"י ור"י קרא, סבורים, שאלחנן זהה עם דוד. קצת חוקרים מאוחרים אכן הניחו, שאלחנן הוא שמו המקורי של דוד,

שנתון "Jke" – תשע"ה – כרך כ

נספח ח': אחרית המבצר הקדומני שוכה

על-פי הממצאים האחרונים (ראו הערה 8 לעיל) נתגלה בח'רבת קאיפה מבנה ציבורי גדול, אולם המקום נעזב כעבור שנים מועטות. אפשר, שלא היה צורך יותר במבצר קדומני זה, לאחר השתלטות דוד על ערי הפלשתים (שמ"ב ח', א): **ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים ויכניעם. ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים.** במקבילה בדהי"א י"ח, א: **ויקח את גת ובנתיה מיד פלשתים.**

יבין במאמרו טוען:⁴⁰

ושמא מותר להניח, לאור נוסחת דהי"א י"ח, א, כי נשתבשה גרסת ספר שמ"ב, ומתחילה היה כתוב בה: "ויקח דוד מגת הימה [במקום מתג-האמה] מיד פלשתים", כלומר השתלט על כל פלשת.

קודם המלכתו, ואילו ייחוסו הנזכר, "בן יערי", אינו אלא שיבוש של: בן ישר.

גרסיאל (לעיל הערה 34), עמ' 156, כותב: יש הסוברים, כי "אלחנן בית הלחמי" הוא שמו הפרטי של דוד, ובו הוא נקרא פעם אחת בלבד – בשמואל ב' כ"א, יט. "דוד", לטענתם, הוא הכינוי המלכותי שניתן לו, ובו הוא מכונה בשאר הסיפורים, ובכלל זה – בפרקנו.

וראו ש' הון, **מלכים וחרסים: התנ"ך בראי הארכאולוגיה**, תל-אביב תשנ"ה, עמ' 129-137.

כבר חז"ל זיהו את אלחנן, שהרג את גלית (שמ"ב כ"א, יט) עם דוד (רות רבה ב', ב), ובעקבותיהם – ילק"ש לשמ"ב כ"א רמז קנ"ו.

40. ש' יבין, 'מלחמות דוד', י' ליוור (עורך), **היסטוריה צבאית של ארץ ישראל בימי המקרא**, תל-אביב תשל"ח, עמ' 164, הערה 30.